

КОНЦЕПТУАЛЬНЕ ПОЛЕ ЖУРНАЛІСТСЬКОЇ ТЕРМІНОСИСТЕМИ У МЕДІЙНОМУ КОНТЕНТІ

ЄВГРАФОВА Алла,

канд. філол. наук, доц.,

Сумський державний університет, вул. Римського-Корсакова, 2, Суми, 40007, Україна, e-mail: allaevgrafova38@gmail.com

Розглядається концептуальне поле журналістської терміносистеми у функціональному аспекті, що, на відміну від використання термінів у мові науки, демонструє нові потенції при формуванні журналістських матеріалів, а саме: створює професійний контекст, дає можливість оцінити сучасні тенденції у термінотворенні, допомагає визначити шляхи інноваційних процесів при фіксації синтагматичних зв'язків на синхронному зрізі у колі означеної терміносистеми. Слово «термін» передбачає чітке визначення: спеціальні слова, які обслуговують галузь людської діяльності й кваліфікуються як книжні, позбавлені експресії та стилістично нейтральні. Розглянувши терміни в мовленні газети, ми презентували їх у реальному функціонуванні, у моделях синтагматичних зв'язків, зафіксували мовленнєві контексти вживання слова, враховуючи лексичну, фразеологічну, синтаксичну валентність.

Ключові слова: термін, концептуальне поле, терміносистема.

Актуальність дослідження полягає у тому, що осмислення мовного матеріалу внаслідок фіксації «нових» термінів певної людської галузі надає можливість зробити висновки щодо оновлення і розвитку мови, в цілому, і підтвердити «прорив лінгвістики за власні межі».

Об'єкт дослідження – журналістська термінологія. Предмет – вербалізований лексикон слів і словосполучень газети «День» (липень–грудень 2014 р.), у якому представлені матеріали (611 прикладів).

Мета статті – визначити тенденції у формуванні журналістського термінологічного тезаурусу і в цілому схарактеризувати склад слів-термінів і словосполучень-термінів, зафіксованих у газетних матеріалах, та шляхи їх утворення за допомогою одиниць або моделей на різних мовних рівнях.

Завдання:

- проаналізувати й узагальнити наявні дослідження з теорії поля; визначити зміст поняття концептуальне поле;
- окреслити поняття «вислови термінологічного характеру»;
- виокремити термінні значення слів журналістської сфери;
- розглянути парадигматичні та синтагматичні відношення між членами тематичної групи.

Крім загальнонаукових **методів** дослідження, таких, як спостереження та вибірка, використаний контент-аналіз. Він, як кількісно-якісний метод, дає можливість зафіксувати такі ознаки журналістських текстів, які легко підрахувати. У нашому випадку в центрі уваги були такі категорії: «тема», «проблема», медійна термінолексика.

У межах дослідження актуалізуються поняття «поле» і «система».

Результати й обговорення. Тлумачний словник виділяє таке значення слова поле: 1. Безліса рівнина, великий рівний простір; рівнина, степ; 2. Значна площа чи ділянка землі, спеціально відведена під що-небудь; 3. Простір, у межах якого відбувається якась дія; 4. Можливість, умова для чого-небудь; 5. Поприще, сфера діяльності [1, с. 772]. Щодо слова система, то значення такі: 1. Порядок, зумовлений правильним, планомірним розташуванням та взаємним зв'язком частин чого-небудь;

2. Форма організації, будова чого-небудь; 3. Сукупність яких-небудь елементів, одиниць, частин, об'єднаних за спільною ознакою, призначенням; 4. Сукупність принципів, які є основою певного вчення; метода тощо [2, с. 286].

Полісемія цих слів стала передумовою до того, що окремі лексико-семантичні варіанти термінологізувались і ввійшли в гуманітарну науку, в якій тлумачаться порізному, але, в цілому, вони адаптовані в такий спосіб:

Поле – сукупність змістовних одиниць, понять, слів, що покриває визначену галузь людського досвіду [3, с. 334];

Система: внутрішньо організована сукупність елементів (одиниць) мови, зв'язаних стійкими (інваріантними) відношеннями, наприклад, сукупність синтаксичних моделей, які притаманні мові і які визначають побудову різних мовленнєвих актів [3, с. 412]. Концептуально важливою теоретичною засадою для нас виступає значення поля (від німецького *Umfeld*): «Сукупність семантичних відношень, в які певна одиниця мови вступає при її актуалізації» [3, с. 334].

Система, як поняття зі сфери абстрактних категорій, накладається на складне явище мови, характеризуючи її (мову) як явище структуроване, ієрархічно побудоване чітко підпорядкованими ярусами. Щодо терміносистеми, то сукупність її одиниць будується за різними ознаками, найпершою серед яких є семіологічна, тобто «система релевантних відмінностей, сукупність протиставлень, яка складає план вираження певної мови» [3, с. 412].

Існує безсумнівна традиція у вивченні лексико-семантичних полів, яка реалізувалась у теорії «семантичного поля» В. Порцига, Й. Трира, Л. Вайсгербера, у семасіологічних дослідженнях М. Покровського, М. Крушевського, В. Богородицького, Д. Шмельова, В. Звєгінцева, у морфосемантичних полях П. Гіро, у вивченні лексики як системи Г. Уфімцевої, у моделюванні лексико-семантичних полів (Ю. Апресян, О. Ахманова, Л. Васильєв, О. Гайсіна, В. Гак, В. Дятчук, Л. Пустовіт, Л. Лисиченко, В. Русанівський, Ж. Соколовська).

Термінологія, починаючи з 1876 р., коли з'явилося у Німеччині слово «термін», постійно знаходиться у центрі уваги науковців різних країн (А. Лагутіна, Т. Кравченко, Л. Лазарева, І. Скорейко-Свірська, А. Туровська; О. Реформатський, В. Даниленко, А. Шайкевич; Е. Würster; G. Rondeau; Н. Felber). Крім теоретичних розвідок і серйозних досліджень у галузі термінології, а також тематичних конференцій і колективних монографій, окрема галузь цієї проблематики пов'язана з укладанням термінологічних словників. Посилаючись на статтю професора О. Сербенської і доцента В. Бабенко, варто назвати словники медійних термінів: «Журналістика у термінах і виразах» (Д. Григораш, 1971), «Термінологія зображальних засобів масової комунікації» (З. Дмитровський, 2004), «Лексикословотвірні інновації» (А. Нелюба та С. Нелюба, 2007), «Словник журналіста: терміни, мас-медія, постаті» (за заг. ред. Ю. М. Бідзілі, 2007), «Деякі віденські причинки до вироблення українських термінологічних систем» (М. Мазер, 2008), «Słownik terminologii medialnej» (Red. Walery Pisarek, 2006) [4, с. 40].

Будь-який словник чи енциклопедія, які фіксують нові мовні знаки-терміни зі сфери масової комунікації, так чи інакше обмежені часовими рамками, і тому словник не може претендувати на повний реєстр. Тим більше, що «гуманітарні науки менш формалізовані і виявляють сильну залежність об'єкта пізнання від суб'єкта, що пізнає» [5, с. 10]. Це спричиняє входження у медійний текст значної кількості слів термінологічного характеру, які можна лише обережно кваліфікувати як терміни через відсутність дефініцій і в той же час наявність експресії та стилістичної «заангажованості».

Зрозуміло, що газета («День») надає свої шпальти широкому колу дописувачів: як журналістам, так і представникам інших професій. Це створює різноманітність думок, демонструє суб'єктивність підходів. У нашому випадку об'єднуючим

фактором виступає спільна тема – обговорення засад журналістської професії. І безумовним є вживання спеціальних слів-маркерів, які створюють ядро функціонально-семантичного поля (Термін «функціонально-семантичне поле» належить О. Бондарко).

Усі слова й словосполучення «журналістської» семантики в подальшому ми називатимемо термінами в певному розумінні. Саме ці терміни визначають виразність тексту і виявляються стильотвірними.

За останні десятиліття масова комунікація набула особливого значення, різко виросла кількість текстів, які містять інформацію, цікаву для масового читача. «Саме тут і знаходиться центральна зона літературної мови, саме тут і зараз відбуваються найбільш важливі, суттєві мовні процеси, напрацьовується і кристалізується норма літературної мови [6, с. 41]. Враховуючи цю оцінку сучасних ЗМІ, особливо газетних видань, можна віднести до «важливих, суттєвих мовних процесів» і широке вживання термінів, які і створюють нову якість медіаконтенту. Ідеться не про кількість вживаних термінів, а саме про появу своєрідного мовленнєвого стилю, у якому втрачається професійна замкнутість за рахунок входження термінів у неспеціальний контекст.

Репертуар слів, які, з нашого погляду, термінологізувались і які можна кваліфікувати як терміни без будь-яких застережень, доволі широкий і різноманітний.

Із текстів журналістського дискурсу (журналістський означає журналістську проблематику, а не те, що авторство належить лише журналістові), нами виокремлено 611 одиниць, які прокласифіковані з різних точок зору:

- на основі офіційної належності до термінів, зафіксованих у лексикографічних джерелах. Ця група не передбачала спеціального аналізу, оскільки автори словників їх уже розглянули;

- «нові» терміни аналізувались із тематичного погляду, де найбільша група представлена офіційними назвами організацій, спілок, комісій, товариств (*Незалежна асоціація телерадіомовників, комісія з журналістської етики та ін.*);

- серед «нових» термінів, і досить таки модних, можна назвати *контент, нові медіа, стрім, стрімінг, стрімер, фейк, фейковий, фріково тощо.*

Всі ці слова запозичені з англійської мови. Наводимо приклади їх контекстуального використання:

контент [contenis – зміст] – «... активно урізноманітнювався контент»; «... будемо відрізнятис від наших конкурентів якістю контенту»; «продовжувати надавати телеглядачу і інформаційний контент найвищої якості» (Вадим Лубчак. Про виклики для «нового» ТБ // День. – № 224–225, 28–29 листопада. – 2014. – С. 18), «Революція скінчилась. В ефірі бракує не «попси» та «стрімів», а якісних програм» (День. – № 135–136, 25-26 листопада. – 2014. – С. 17), «... в ефірі виходили стрімери» (День. – № 224–225, 28–29 листопада. – 2014. – С. 18);

селфі [self – сам, самостійно] – «Багато європейських і майже всі голландські газети опублікували селфі, які терористи зробили на місці трагедії і виклали в соціальній мережі» (День. – № 135–136, 25-26 листопада. – 2014. – С. 18);

фейк [feik – обманювати, шахрувати, обдурювати; фейкові новини] – «російський фейк про «розп'ятого хлопчика» викликав у соціальних мережах купу обурення та здорового «тролінгу» (там само), «як можна робити фейкові новини» (там само);

фріково від freak [fri:k – каприз, примха] – «Можливо, це трошки наївно, можливо, не завжди виправдано, можливо, навіть «фріково» (там само).

До речі, запозичені слова швидко адаптувалися до дериваційної системи української мови, підкорившись її законам. Приклади:

джинса – «Ми вже не перший рік проводимо моніторинг використання джинси українськими медіа під час виборчої кампанії» (День. – №130–131, 18–19 липня. – 2014. – С. 19), «Левову частку контенту «зджинсували» Петро Порошенко,

Юлія Тимошенко і Сергій Тигипко» (там само), «джинса» четвертого покоління – прихована, а тому й особливо небезпечна» (там само).

Серед широко представлених у журналістському дискурсі – термінологічні словосполучення, роздільно оформлені члени якого різнобічно розкривають будь-яке складне наукове поняття: стандарти українського журналіста (Микола Тимошик // День. – № 209–210, 7–8 листопада. – 2014. – С. 20); журналістська солідарність (Лариса Губіна // День. – № 135–136, 25–26 листопада. – 2014. – С. 17); сучасний інформаційний «тролінг» (там само); (незалежний) телеканал «Дощ» (Ігор Яковенко // День. – № 224–225, 28–29 листопада. – 2014. – С. 18); професійна деформація (Ігор Яковенко. Там само).

Варто зупинитися на словосполученні «професійна деформація». Цей термін у 1921 р. увів у російськомовну наукову літературу Пітирим Сорокін, російський, а згодом американський відомий соціолог. Розглядаючи форми соціальної стратифікації, П. Сорокін професійну деформацію визначав як когнітивне викривлення, психологічну дезорієнтацію особистості, яка формується через постійний тиск зовнішніх і внутрішніх факторів професійної діяльності, яка і призводить до появи негативних рис, що шкодять самій трудовій діяльності [7, с. 159].

І далі яскравий приклад екстраполяції цього соціологічного терміна на журналістську професію: «Минулого тижня в російських соціальних мережах бурхливо обговорювали листування співробітниці Лайфньюс на ім'я Юля з нейрохірургом Кащевим:

Юля: У реанімації нейрохірургії лежить Ельдар Рязанов. Мені треба першою дізнатися, коли він помре за хорошу винагороду!

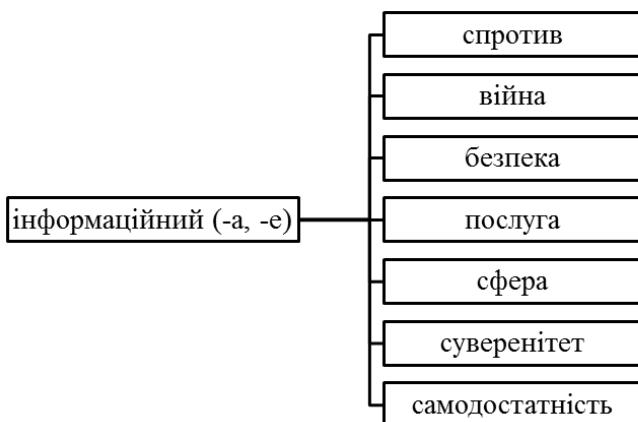
Хірург Кащев: Здрастуйте, Юля! А скільки за це платять?

Юля: Головне, щоб я дізналася про це першою!!! Я не ображу й добре віддячу!!!»

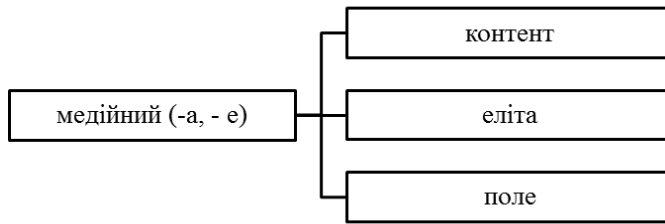
Наводяться у цій статті Ігоря Яковенка (Москва) й інші приклади, які свідчать про девальвацію журналістської професії, і робиться висновок: «Можливо, те, що відбувається в головах..., – це теж професійна деформація? Або вже професійна деградація?» (День. – № 224–225, 28–29 листопада. – 2014. – С. 18).

До цього соціологічного терміна автор статті додає ще словосполучення, що містить і медичну складову: «Такі компроміси з совістю – для мене не прийнятні. Це – якийсь різновид професійної шизофренії» (Там само).

Взагалі газета «День» (№ 130–131, 18–19 липня. – 2014. – С. 19, № 135–136, 25–26 листопада. – 2014. – С. 17, 19, 23 та № 234–235, 12–13 грудня. – 2014. – С. 21) пропонує широкий спектр синтагматичних зв'язків на рівні іменник + прикметник. Наприклад:

Або:

Окрему групи складають номенклатурні назви, які не отримали однозначної кваліфікації щодо їх синтаксичної природи: «Незалежна асоціація телерадіомовників» (День. – № 130–131, 18–19 липня. – 2014. – С. 19); «Комісія з журналістської етики»; «Департамент інформаційної політики Держкомтелерадіо України».

Висновки:

1. Сучасна база українських засобів масової комунікації поповнюється і оновлюється як на основі актуалізації існуючих знаків-термінів, так і за рахунок інноваційних процесів;

2. Можна стверджувати, що вивчення процесів комунікації навіть у контексті інвентаризації нових термінів і термінологічного поля журналістської сфери потребує «скоординованих зусиль професіоналів»;

3. Наявні словники й енциклопедії, термінолексика могли б стати підґрунтям для філологічно солідних випусків академічного рівня.

1. *Новий* тлумачний словник української мови [уклад. В. В. Яременко, О. М. Сліпушко]. – У 3 т. – Вид. 2-е. – К. : Аконіт, 2001. – Т. 2. – 926 с.

2. *Новий* тлумачний словник української мови [уклад. В. В. Яременко, О. М. Сліпушко]. – У 3 т. – Вид. 2-е. – К. : Аконіт, 2001. – Т. 3. – 862 с.

3. *Ахманова О. С.* Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – М. : Изд-во «Советская энциклопедия», 1969. – 605 с.

4. *Сербенська О.* «Кафедра нових медіа» чи «Кафедра нових медій» / О. Сербенська, В. Бабенко // Журналіст України. – № 10. – 2014. – С. 40–41.

5. *Альошина О. М.* Науковий дискурс: синтагматичні та прагматичні особливості / О. М. Альошина // Сучасна україністика: наукові парадигми мови, історії, філософії : зб. статей II Міжнародної наук. конф. (Харків, 21–23 квітня, 2010 р.). – Ч. I. – Харків : ВД «ІНЖЕК», 2010. – С. 7–11.

6. *Одинцов В. В.* Стилистика текста / В. В. Одинцов // Стилистика текста. – М. : Наука, 1980. – 262 с.

7. *Сорокин П. А.* Человек. Цивилизация. Общество / Питирим Сорокин ; [общ. ред. сост. и пред. А. Ю. Согомонов; пер. с англ. А. Ю. Согомонов, С. А. Сидоренко]. – М. : Политиздат, 1992. – 543 с.

УДК 007 : 304 : 659.3

Концептуальное поле журналистской терминосистемы в медийном контенте

Евграфова Алла,

канд. филол. наук, доц.

Рассматривается концептуальное поле журналистской терминосистемы в функциональном аспекте, что, в отличие от использования терминов в языке науки, являет новые потенции при формировании журналистских материалов, а именно: создает профессиональный контекст, дает возможность оценить современные тенденции в терминообразовании, а также помогает определить пути инновационных процессов при фиксации синтагматических связей на синхронной срезе в кругу вышеозначенной терминосистемы.

Слово «термин» предполагает четкое определение: специальные слова, которые обслуживают некую область человеческой деятельности и квалифицируются как книжные, ограниченно употребляемые в научной коммуникации, лишены экспрессии и стилистически нейтральные.

Рассмотрев термины в языке газеты, мы презентовали их в реальном функционировании, моделируя синтагматических связей, зафиксировали речевые контексты словоупотребления, учтя лексическую, фразеологическую, синтаксическую валентность.

Ключевые слова: термин, концептуальное поле, терминосистема.

Conceptual field of journalism term system in media content

Yevgrafova Alla,

Sumy State University, 2, Rimsky-Korsakov St., Sumy, 40007, Ukraine, e-mail: allaevgrafova38@gmail.com

The article considers the conceptual field of journalism term system in the functional aspect, that in contrast to using the terms in scientific language, demonstrates the new possibilities in the formation of journalistic materials, namely: creates professional content, makes it possible to assess current trends in term formation, as well as identifies ways to innovation processes at a fixed syntagmatic relations on the synchronous cut within the definite term system. The word «term» itself provides a clear definition: special words that serve the industry of human activity and are classified as books, freely used in scientific communication, without expression, stylistically neutral.

Having considered the terms the newspaper, language we presented them in the actual functioning, in models of syntagmatic relations, fixed conversational contexts, recorded use of the word, taking into account the vocabulary, phraseological, syntactic valence.

Key words: term, conceptual field, term system.

1. *Noviy tlumachniy slovník ukrajinskoyi movi* [uklad. V. V. Yaremenko, O. M. Slipushko]. – U 3 t. – Vid. 2-e. – K. : Akonit, 2001. – T. 2. – 926 p.
2. *Noviy tlumachniy slovník ukrajinskoyi movi* [uklad. V. V. Yaremenko, O. M. Slipushko]. – U 3 t. – Vid. 2-e. – K. : Akonit, 2001. – T. 3. – 862 p.
3. *Ahmanova O.S. Slovar lingvisticheskikh terminov* / O. S. Ahmanova. – M. : Izd-vo «Sovetskaya entsiklopediya», 1969. – 605 p.
4. *Serbenska O. «Kathedra of new media» or «Kathedra of new medij»* / O. Serbenska, V. Babenko // *Zhurnalist of Ukraine*. – № 10. – 2014. – P. 40–41.
5. *Aljoshina O. M. Scientific discourse: sintagmatic ta pragmatic osoblivosti* / O. M. Aljoshina // *Suchasna ukrainistika: naukovy paradigmy movy, istoriji, filosofiy: zbirnik statej II Mizhnaridnoji naukovoi konferenzij (Xarkiv, 21–23 kvitnja, 2010)*. – Chastina 1. – Xarkiv : VD «INZhEK». – P. 7–11.
6. *Odintsov V.V. Stilistic of text* / V. V. Odintsov // *Stilistic of text*. – M. : Nauka, 1980 – 262 p.
7. *Sorokin P.A. Chelovek. Tsivilizatsiya. Obschestvo* / Pitirim Sorokin ; [obsch. red. sost. i pred. A. Yu. Sogomonov; per. s angl. A. Yu. Sogomonov, S. A. Sidorenko]. – M. : Politizdat, 1992. – 543 p.

УДК: 007: 304: 659.3

ПАМ'ЯТЬ ЯК ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНА ОСНОВА МЕДІА

ХІТРОВА Тетяна,

канд. філол. наук, доц.,

Інститут журналістики і масової комунікації Класичного приватного університету, вул. Жуковсько-го, 70 Б, м. Запоріжжя, Україна, 69002; e-mail: hittv@rambler.ru

У статті розглядаються функціональні кореляції пам'яті у контексті формування смислових структур медіатексту та мнемічної практики засобів масової інформації. Інформаційну пам'ять медіа складають фактографічна та семантична пам'ять закладені у медіаповідомленнях. Таким чином, медіа одночасно є джерелом пам'яті про факти, події, явища (фактографічна

© Хітрова Т., 2015